

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

4. Leshhenko M.P. Value orientations of life reality of Rendi Pausha (1960–2008): biographical research [Electronic resource]. – URL: http://lib.iitta.gov.ua/1119/1/586-1875-1-PB_copy.pdf. (in Ukrainian)

5. Lisovska-Muskeyeva N., Sydorov M. Cognitive potencial of biografphical method / Sociologichni studiyi: nauk.-prakt. zhurnal. – Luczk, 2013, t. 2 – S. 54-59 (in Ukrainian)

6. Onopryenko V.Y. Biografphical method in psychology and sociology / V.Y.Onopry`enko // Visnyk Nacionalnogo aviacijnogo universytetu. Seriya: Filosofiya. Kulturologiya. – 2010. – № 2. – S. 130-136 (in Russian)

7. Ukrainian pedagogiy in personalities: u 2 kn. Kn. 1: navch. posib. / za red. O.V. Suhomlynskoyi. – K.: Lybid, 2005. – S. 3-11 (in Ukrainian)

УДК 374.7.091.3 (477)»195/198»

Тимчук Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
E-mail: l.tymchuk@chnu.edu.ua

СИСТЕМА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ (50-80-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

У статті охарактеризована система закладів освіти дорослих, яка функціонувала в Україні в 50-80-х роках ХХ ст. Акцентовано увагу на аналізі організаційно-педагогічних засад діяльності закладів вечірньої освіти, яка забезпечувала здобуття формальної освіти на різних рівнях; здійснено також загальний огляд закладів неформальної освіти дорослих культурно-освітнього, економічного, партійно-політичного напрямів.

Ключові слова: історія освіти дорослих, система освіти дорослих, система вечірньої освіти, культурно-освітня робота, система партійної освіти.

У контексті кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя одним із ключових викликів для України є освіта дорослих як складова навчання впродовж життя. Забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя визнано стратегічним напрямом державної політики в сфері освіти, окреслених Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.

Освіта дорослих в Україні наразі не функціонує як окрема, самостійна сфера освітніх послуг. У чинній системі освіти функціонують ланки, які пов'язані з формальною освітою дорослих (загальна середня освіта в різних формах, професійно-технічна, базова і повна вища освіта, післядипломна освіта – аспірантура, докторантура, підвищення кваліфікації та перепідготовка); також діє мережа закладів неформальної освіти дорослих (професійно спрямовані та загальнокультурні курси навчання найрізноманітніших форм). Однак, усі форми навчання

дорослих, що реально існують, організаційно й адміністративно перебувають у різних підпорядкуваннях, відірвані одна від одної і не об'єднані державною політикою, відповідними управлінськими та координуючими структурами й науково-методичними принципами організації навчання.

У зв'язку з цим, набуває актуальності організаційно-структурне оформлення сфери освіти дорослих як самостійної сфери освітніх послуг із певними системоутворюючими характеристиками. Формування та удосконалення цілісної системи освіти дорослих дозволить, як зазначено в проєкті «Концепції освіти дорослих в Україні» визнати освіту дорослих невід'ємною складовою системи освіти України, що забезпечує право кожного громадянина України на неперервну освіту впродовж життя, створює об'єктивні умови для максимального розвитку особистості, реалізації усіх особистісних потенційних можливостей, що сприятиме як її адаптації до мінливих соціально-економічних умов, так і соціальній захищеності дорослої людини.

Важливим джерелом формування національної системи освіти дорослих є історичні надбання у цій царині. Історико-педагогічні дослідження сучасних українських учених Л. Березівської, Л. Вовк, Н. Дічек, О. Джус, О. Мартіросян, О. Машевського, Л. Сігаєвої, Н. Побірченко, Н. Ротар, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Л. Шинкаренко та ін. унаочнюють досвід функціонування різноманітних організаційних форм навчання дорослих. Вивчення і врахування досвіду минулого, на наш погляд, сприятиме системотворчим процесам у цій галузі.

У статті маємо на меті проаналізувати основні організаційні форми системи освіти дорослих у період радянської доби (50-80-ті роки ХХ ст.). Вибір періоду пов'язаний з тим, що, як підтверджують джерела, саме тоді освіта дорослих була оформлена й функціонувала як самостійна організаційно-структурована освітня ланка. Однак унаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних причин у перші роки незалежності України багато з форм навчання дорослих зникли з поля зору, й тільки останніми роками спостерігається їх «повернення» і модернізація.

Історичні джерела засвідчують, що середина 50-х рр. ХХ ст. ознаменувалася початком науково-технічної революції, яка потребувала висококваліфікованих і високоосвічених працівників. Задля цього урядом країни було переглянуто чинну систему освіти. Під час ХХ з'їзду КПРС у лютому 1956 р. було проголошено про зміни в системі освіти з метою забезпечення загальної і політехнічної освіти й водночас підготовки молоді допрактичної діяльності в народному господарстві [1, с. 42-47]. У грудні 1958 р. було прийнято Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток народної освіти в СРСР», одним із головних завдань якого постала підготовка всебічно освічених людей і разом з тим підготовлених до фізичної праці. Верховна Рада Української РСР

відповідно до Закону СРСР у квітні 1959 р. ухвалила Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР», який окреслив основні напрями проведення освітньої реформи в Україні. Упровадження загальної обов'язкової восьмирічної освіти замість семирічної: протягом 10 років здійснити обов'язкове 8-річне навчання молоді та дорослих (до 35 р.), зайнятих у народному господарстві, було одним із його важливих положень [3, с. 21].

Законом передбачалися заходи з розвитку шкіл для працюючої молоді, а вечірня школа була оголошена основним джерелом одержання загальної середньої освіти. Так, у першому розділі «Про середню освіту» йшлося: «повна середня освіта молоді, починаючи з 15-16 років, здійснюється на основі поєднання навчання з продуктивною працею для того, щоб молодь у цьому віці включалася в суспільно-корисну працю. Повну середню освіту здобувають у середніх загальноосвітніх школах робітничої і сільської молоді – вечірніх (змінних), в яких особи, які закінчили восьмирічну школу і працюють в одній із галузей народного господарства, здобувають середню освіту й підвищують професійну кваліфікацію» [3, с. 5].

Період після ухвалення Закону про школу позначився подальшим розгортанням мережі шкіл для молоді й дорослих, зайнятих у народному господарстві. Значення вечірньої школи в системі народної освіти змінилось: вона стала одним із основних місць здобуття загальної середньої освіти працюючими молоддю та дорослими без відриву від виробництва. Як і масова школа, вечірня школа керувалася у своїй діяльності основами законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту, а також Статутом середньої загальноосвітньої школи (1970).

Водночас вечірня (змінна) школа відрізнялася від масової низкою відмінностей (складом учнів, змістом, методами й формами навчально-виховної роботи, організацією і керівництвом школою). Це в свою чергу пояснювало розробку спеціального нормативно-правового забезпечення вечірніх шкіл. У різні роки на республіканському чи всесоюзному рівні затверджувалися Положення про вечірню (змінну) школу. Зокрема, 29 грудня 1959 р. такий документ було затверджено Радою Міністрів РСФСР. Аналогічний документ під назвою «Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу робітничої і сільської молоді та заочну середню загальноосвітню школу» прийнятий постановою Ради Міністрів УРСР від 16 липня 1960 р. [7].

Вечірня (змінна) школа була другим, за кількістю учнів, місцем здобуття загальної середньої освіти. Тут навчалися три категорії учнів: молодь, яка поступає на виробництво після закінчення 9 класів масової школи; дорослі, які не здобули свого часу середню освіту; а також невелика частина молоді, яка одержувала професійну підготовку в одно-

дворічних професійно-технічних училищах.

Склад учнів вечірньої школи, на відміну від масової школи, був різноманітним, насамперед за віком і сімейним становищем. Очевидними були відмінності дорослих учнів старшого віку від юних за критерієм перерви в навчанні й рівнем підготовленості, життєвого та виробничого досвіду, ставленням до освіти й мотивами учіння, в психофізіологічному сенсі [2, с. 11]. Не менше відмінностей виявлялося серед учнів і за трудовим стажемі рівнем виробничої кваліфікації, за умовами та режимом роботи (змінності, сезонностітощо), житловими умовами і можливостями займатися вдома та ін.

Різноманітний склад учнів і різноманітність умов і можливостей їх навчання А. Даринський розглядав як аргументи необхідності доволі гнучкої структури школи. Це враховано в Положенні про вечірню (змінну) школу, яким передбачена можливість використання різних організаційних форм навчання – очних і заочних різного типу, в різному поєднанні. Вечірня школа могла мати очну й заочну форми навчання або одну з них. У містах і робітничих селищах вечірня школа з очним і заочним навчанням чи тільки із очним навчанням могла бути організована, згідно з Положенням, за наявності не менше 100 учнів, а в сільській місцевості – не менше 80 учнів. За меншої кількості учнів відкривалися окремі класи при масовій школі, а керівництво цими класами здійснювалося або вечірньою, або масовою школою [2, с. 12]. Вечірня школа тільки із заочною формою навчання могла бути республіканською, обласною (крайовою), міською і районною в залежності від того, територію якої адміністративної одиниці обслуговує. Положенням встановлювалася мінімальна кількість учнів: для республіканських і обласних шкіл 600 осіб, для міських і районних – 300 чоловік.

Заочні школи створювалися для тих осіб, які за умовами праці не могли відвідувати регулярні заняття у вечірніх, а тим більше в денних школах. Вечірня (змінна) школа із заочною формою навчання мала в своєму складі навчально-консультаційні пункти та консультаційні групи. Навчально-консультаційні пункти відкривалися в містах, робітничих селищах при наявності не менше 60 учнів, в сільській місцевості, на плавучих риболовних базах і суднах при наявності не менше 30 учнів; консультаційні групи складалися не менше, ніж з 9 учнів. У вечірніх (змінних) школах із заочною формою навчання могли також бути учні, які займалися самостійно, поза консультаційними групами.

У частині шкіл з очною формою навчання всі навчальні заняття – уроки, консультації, заліки – проводилися тільки ввечері, але багато шкіл були змінними. У них у всіх чи в частини класів навчальні заняття цілком дублювалися вранці й ввечері, в дві зміни. Учні в змінних класах відвідували заняття в залежності від своїх можливостей – вранці чи ввечері [2, с. 12].

Більшість вечірніх (змінних) шкіл із очною і заочною чи тільки з очною формою навчання комплектувалися учнями, які працювали на різних підприємствах і закладах. Але деякі вечірні (змінні) школи мали учнів, які працювали на одному, зазвичай великому підприємстві. Таке підприємство закріплювалося за даною вечірньою школою рішенням міської чи районної ради народних депутатів. Вечірні школи на підприємствах, як правило, розміщалися у приміщеннях, яке відводило підприємство, й воно ж забезпечувало необхідну матеріально-технічну базу для навчання.

Частина вечірніх шкіл з заочною формою навчання організовувались не за територіальним, а за галузевим принципом, тобто комплектувалися учнями, які працювали в певній галузі народного господарства. Йшлося про школи для моряків, для працівників рибної промисловості, для працівників автотранспорту, будівельників тощо. Такі вечірні школи мали можливість урахування в організації навчального процесу, в режимі навчання, змісті освіти особливостей даної галузі й специфічні умови праці в ній [2, с.13].

Найбільшого поширення поєднання загальної освіти і професійної підготовки отримало на селі, де на базі багатьох сільських вечірніх (змінних) шкіл створювалися навчальні комбінати. Їх діяльність регламентувалася тимчасовим положенням «Про навчальні комбінати сільської молоді», затвердженим 12 серпня 1963 р. Міністерством освіти УРСР. Базою навчального комбінату зазвичай була вечірня (змінна) школа, а в окремих випадках (у тих сільських районах, де таких шкіл не було) восьмирічна або середня загальноосвітня школа. При навчальному комбінаті в міру потреби створювалися також: консультпункти для заочників середніх загальноосвітніх шкіл, екстернат за середню школу, групи підготовки до вузів та середніх спеціальних навчальних закладів.

Для підвищення виробничої кваліфікації або освоєння нової спеціальності при комбінатах створювалися найрізноманітніші курси: рільників, тваринників, трактористів, комбайнерів, бджолярів тощо. Профілі курсів визначалися залежно від загальноосвітньої підготовки слухачів, вимог та потреб колгоспу, радгоспу, підприємства місцевої промисловості й наявності кваліфікованих викладацьких кадрів. Для тих, хто не мав восьмирічної освіти, навчання на курсах обов'язково мусило поєднуватися з навчанням у відповідному класі вечірньої школи як на умовах регулярного відвідування занять, так і заочно чи екстерном. До навчального комбінату приймали осіб від 16 років; дозволялося приймати й осіб віком до 15 років, за умови, що вони закінчили восьмирічну школу й працювали на виробництві [5, с. 96].

Розклад занять на курсах узгоджувався з розкладом занять у школі так, щоб уникнути збігу й цим дати можливість учням відвідувати заняття на курсах. В окремих комбінатах заняття у школі відбувалися 2 дні

по 4 години й 2 дні по 5 годин; а заняття на курсах – раз на тиждень (4 год.). Залежно від місцевих умов можливі були й інші варіанти. Практичні заняття були передбачені впіслянавчальний час. Облік знань на курсах проводився у формі заліків (протягом року) та кваліфікаційних екзаменів (наприкінці року) [5, с. 96].

Поряд з вечірніми (змінними) школами, які перебували в підпорядкуванні районних чи міських органів народної освіти, при виробничих об'єднаннях чи великих підприємствах організовувалися трирічні школи майстрів, що відповідало постанові Ради Міністрів СРСР від 9 листопада 1962 р. «Про організацію трирічних шкіл майстрів» [6, с. 34-35]. Сюди приймали кваліфікованих робітників, які мали значний життєвий і виробничий досвід, але не мали повної середньої освіти. Разом із підвищенням професійної кваліфікації учні шкіл майстрів отримували загальноосвітню підготовку в обсязі вечірньої школи. Трирічні школи майстрів могли бути організовані в тому випадку, якщо підприємство мало контингент учнів не менше 100 осіб. При меншій кількості організовувалися не окремі школи, а класи майстрів у складі вечірніх (змінних) шкіл (з мінімальною наповнюваністю 25 осіб). Класи майстрів утримувалися за рахунок бюджету органів народної освіти. Прийом учнів у ці класи, зміст навчання і права випускників – такі ж, як в трирічних школах майстрів.

Згодом виникли й набували все більшого розвитку очно-заочні школи працюючої молоді. Учні могли поєднувати систематичне відвідування школи з консультаціями, у випадку відряджень вони продовжували навчатися заочно, виконуючи за час відсутності завдання, за виконання яких пізніше звітували. Крім мережі загальноосвітніх навчальних закладів для дорослих, за вечірньою системою навчання з 60-х років ХХ ст. здійснювалася планомірна підготовка кваліфікованих робітників у системі професійно-технічної освіти. У січні 1962 р. була прийнята Постанова Ради Міністрів СРСР «Про вечірні (змінні) професійно-технічні училища і вечірні (змінні) відділення при денних професійно-технічних училищах», згідно якої такі училища та відділення були створені в багатьох промислових і сільськогосподарських центрах країни. Сюди приймали робітників, службовців, колгоспників за направленням підприємств, колгоспів, будівництва, транспортних і інших організацій.

Була створена також державна система вищої і середньої спеціальної вечірньої освіти. Ще в 20-30-х роках при вищих (переважно гуманітарних) і середніх спеціальних навчальних закладах відкривалися вечірні факультети та відділення, були організовані самостійні вечірні вузи й технікуми. Система вечірньої освіти функціонувала також на загальнотехнічних факультетах, які здійснювали загальнонаукову й загальноінженерну підготовку.

У вечірні вищі й середні спеціальні навчальні заклади мали право вступати за результатами конкурсних екзаменів усі трудящі без обмеження віку: до ВНЗ – ті, хто мав середню освіту; в технікуми, училища – випускники 8-річної або середньої школи. Насамперед приймалися особи, характер роботи яких відповідав обраній у навчальному закладі спеціальності.

Вища й середня спеціальна вечірня освіта здійснювалася за скороченим (порівняно з денною системою) переліком спеціальностей. Термін навчання – на 0,5-1 рік більше, ніж у денній системі. Навчальні заняття проводилися зазвичай 4 рази на тиждень по 4 години. Програми та підручники – ті ж самі, що й для денних навчальних закладів. Навчальний план будувався з таким розрахунком, щоб у першу чергу забезпечити в необхідному обсязі вивчення науково-теоретичних (загальнонаукових і загальнотехнічних) дисциплін. Спеціальні дисципліни вивчалися з урахуванням того, що студенти (учні) працюють на виробництві за обраною у навчальному закладі спеціальністю, причому в процесі навчання вони займали на виробництві робочі місця та посади в залежності від проходження навчальної програми. Зберігалися всі основні форми навчального процесу, прийняті в денній системі навчання (лекції, а у середніх спеціальних навчальних закладах, як правило, – уроки), лабораторні, семінарські заняття, навчальна й переддипломна виробнича практика). Випускники вечірніх навчальних закладів отримували документ про освіту – атестат або диплом – єдиного загальносоюзного зразка.

Різні типи навчальних закладів для дорослих, які діяли за системою вечірнього (змінного) навчання і забезпечували здобуття середньої, професійно-технічної чи вищої освіти, функціонували в системі формальної – державної системи освіти. Водночас розвивалася і неформальна освіта дорослих, позначувана термінами «культурно-освітня» та «політико-освітня» робота. Однією з основних її форм були публічні лекції, організація яких відома ще з дорадянських часів. У повоєнний період, як підтверджують результати дисертаційного дослідження Л. Шинкаренко, лекційна робота набула статусу державних заходів і входила в компетенції частково Міністерства культури, частково Міністерства освіти [8]. Зокрема, при Комітеті в справах вищих шкіл, яке виконувало функції міністерства, з серпня 1943 р. діяло Лекційне бюро, яке залучало творчу інтелігенцію до усної пропаганди. На його основі пізніше, в липні 1947 р. створено Всесоюзне товариство для поширення політичних і наукових знань (очолив академік С. Вавилов) [8, с.85]. Аналогічне товариство розпочало роботу й в Україні. Зокрема, 16 січня 1948 р. за ініціативи групи українських учених, діячів літератури й мистецтва засновано Товариство для поширення політичних і наукових знань УРСР, за яким пізніше (у 1963 р.) закріпилася назва «Знання». Статутом визначалося, що товариство є добровільною громадською

політико-виховною організацією, що має на меті поширення політичних і наукових знань серед населення республіки шляхом організації публічних лекцій з різних галузей знань, циклових лекцій, наукових доповідей, видання стенограм публічних лекцій, журналів та науково-популярної літератури, організації екскурсій тощо [8, с. 4].

За розпорядженням уряду УРСР навколо Товариства поширення політичних і наукових знань з 1957 р. зосереджувалася вся лекційна робота [4, с. 8]. Переважна більшість організованих товариством лекцій присвячувалася суспільно-політичній проблематиці. З-поміж інших, цікавили дорослих слухачів також питання про міжнародне становище. Практикувалися виїзні лекції на передові будівництва. Особливою популярністю користувалися лекційні виклади, поєднані з наочними формами роботи. Впроваджувалися нові системні форми просвітницької роботи з широкими верствами населення: Дні науки, виїзна «Школа вченого», школи матерів, педагогічні лекторії тощо. Складовою діяльності товариства була також екскурсійна робота, яка поєднувалася із лекціями.

Важливим напрямом діяльності товариства «Знання» й пріоритетною формою освіти дорослих були й народні університети. Їм відводилися функції багатопрофільних суспільних установ, покликаних розв'язувати комплекс завдань післябазової освіти: розширювати політичний і культурний кругозір слухачів; здійснювати їхнє етичне й ідейно-політичне виховання; допомагати застосовувати знання на практиці й поширювати передовий досвід; сприяти оволодінню суспільними професіями; прищеплювати навички самоосвіти [8, с. 87].

Мережа діючих у радянський період народних університетів характеризувалася широким спектром профілів. Найбільшу частку складала університети культури, літератури, мистецтва; також діяли педагогічні народні університети (для батьків, учителів, працівників дошкільних дитячих закладів, вихователів робітничих гуртожитків); університети медичних знань, фізкультури та спорту; правові; економічні, науково-технічних знань та передового виробничого досвіду, університети суспільно-політичних знань; природничо-наукових знань; сільськогосподарських знань тощо.

Зосереджена навколо товариства «Знання» всебічна робота з поширення знань серед дорослого населення характеризувалася розширенням тематики лекторіїв, збільшенням обсягів просвітницької роботи, удосконаленням і збагаченням системних форм і методів. Позаяк, постійна партійна опіка суттєво звужувала суто просвітницьку роботу, спрямовуючи в тенета комуністичної пропаганди. Кращим освітянським традиціям суперечили зміщення акцентів у діяльності на партійно-політичну проблематику, заідеологізованість у роботі.

Поступово публічні лекції й народні університети втрачали суспільний характер і здобували напіввідомчий характер, підсилювалася

тенденція перетворення їх у свого роду структури ідеологічної освіти й вузькопрофесійного навчання. Неформальна освіта дорослих трансформувалася в масовий пропагандистсько-освітній інструмент упровадження комуністичної ідеології, масової маніпуляції буденною свідомістю дорослих.

Крім того, що радянська влада намагалася підпорядкувати всі заклади освіти дорослих партійному контролю, надати на практиці різним формами освітньої роботи з населенням партійного забарвлення й ідеологічного нашарування, мала місце чітка система партійної освіти дорослих. Серед її головних завдань – глибоке роз'яснення дорослим внутрішньої і зовнішньої політики КПРС, її економічної стратегії, зокрема, значення реалізації продовольчої, енергетичної та інших народногосподарських програм СРСР. Масова партійна освіта здійснювалася у будинках і кабінетах політичної освіти, дешироко пропагувалися суспільно-політичні, науково-технічні знання, формувався науковий світогляд, підвищувався культурний рівень. Проводилися семінари, науково-практичні конференції, консультації; велася лекційна пропаганда, усна політична агітація та інформування трудящих, обговорювалася діяльність засобів масової інформації і пропаганди, культурно-освітніх закладів тощо.

Постановою Центрального Комітету КПРС «Про подальше вдосконалення партійного навчання в світлі рішень XXVI з'їзду КПРС» (1981 р.) була затверджена нова структура системи партійної освіти в країні, поставлені конкретні завдання перед масовими формами пропаганди. До неї входили: школи молодих комуністів, школи основ марксизму-ленінізму, школи наукового комунізму, школи партійно-господарського активу, теоретичні й методологічні семінари, університети марксизму-ленінізму. Постійну увагу приділяли системі політичної комсомольської освіти.

Із 1970 р. почала функціонувати система економічної освіти дорослих, представлена школами комуністичної праці, школами конкретної економіки, економічними семінарами, народними університетами економічних і сільськогосподарських знань. У багатьох клубних установах функціонували лекторії і кінолекторії з економічних проблем, питань розвитку сучасної науки й техніки, наукової організації праці. Школи комуністичної праці створювалися на підприємствах промисловості, транспорту, будівництва, в колгоспах і радгоспах, у сфері обслуговування. Заняття проводилися два-три рази на місяць, як правило, на базі клубних установ, у цехових червоних куточках, читальнях, технічних кабінетах, залах громадських музеїв.

У 1946-1990 рр. постійно удосконалювалася мережа культурно-освітніх закладів – клубів, бібліотек, музеїв, парків культури й відпочинку, спортивно-культурних комплексів. Їх діяльність спрямовувалася на підвищення культурно-освітнього рівня населення, оволодіння широких

верств населення загальною культурою з метою ліквідації на цій основі різниці між розумовою та фізичною працею, ліквідації культурно-побутової різниці між жителями міста та села. За підпорядкуванням і фінансуванням культосвітні заклади поділялися на державні, профспілкові, відомчі, колгоспні. За призначенням, специфічними ознаками, методами роботи розрізняли такі типи: клубні заклади (клуби, палаци й будинки культури, Червоні кутки), бібліотеки, музеї, установи лекційної пропаганди, організації й установи спортивної та масово-оборонної роботи, позашкільні дитячі установи, парки культури й відпочинку. Надважливим засобом впливу на трудящих було телебачення і кіномистецтво. З кінця 60-х рр. розпочалася мода на створення агітбригад, виступи яких були чимось середнім між концертом художньої самодіяльності та озвученим плакатом.

Кожний діючий в СРСР тип культурно-освітніх закладів мав свої особливості, свої специфічні форми й методи роботи, але всі вони були об'єднані спільними ідеологічними завданнями, які ставила перед ними компартія в справі організації комуністичного виховання трудящих.

Отже, в другій половині ХХ ст. в Україні створюється гнучка мережа освіти дорослого населення, яка мала різні підсистеми, форми й методи навчання: 1) система вечірньої (змінної) освіти, яка забезпечувала здобуття формальної освіти на різних рівнях – середньої, професійно-технічної, вищої освіти (вечірні (змінні) школи, навчальні комбінати, школи майстрів, вечірні (змінні) технікуми, училища, вечірні та заочні факультети (відділення) інститутів і університетів); 2) система неформальної освіти дорослих, здійснювана на рівні громадської організації і представлена такими секторами: а) культурно-освітня робота (народні університети, лекторії та курси різного профілю, клуби, бібліотеки, музеї, гуртки тощо), б) економічна просвіта (народні університети економічних і сільськогосподарських знань, школи конкретної економіки, школи комуністичної праці, економічні семінари), в) партійна освіта (будинки й кабінети політичної освіти, школи молодих комуністів, школи основ марксизму-ленінізму, школи наукового комунізму, школи партійно-громадського активу, університети марксизму-ленінізму тощо).

Різноманіття форм і типів закладів для дорослих насамперед було спрямоване на задоволення освітніх потреб працюючої молоді й дорослих без відриву від виробництва. Пошук і впровадження в практику більш досконалих форм освіти дорослих зумовлювався необхідністю врахуванням специфіки їх роботи, сімейних та інших обставин. Система вечірньої (змінної) освіти з поєднанням очно-заочного навчання на практиці виявилася гнучкою й створювала умови для оптимального поєднання загальноосвітньої підготовки з працею на виробництві, удосконалення професійної кваліфікації або з набуттям певної спеціальності. Підвищенню загальної культури та всебічному розвитку народних мас сприяла масштабна культурно-просвітницька та

політосвітня робота. Однак, очевидні переваги й здобутки в сфері організаційних форм освіти дорослих другої половини ХХ ст. суттєво нівелювалися надмірною заідеологізованістю й акцентуванням на партійно-політичній тематиці, що зумовлювалося загальним духом радянського періоду й цілковитим підпорядкуванням усіх сфер суспільного життя партійному керівництву й тотальному контролю.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що у зв'язку з кардинальною зміною пріоритетів незалежної України комуністично орієнтовані масові форми освіти дорослих виявилися непопулярними. Вичерпавши себе, вони зникали, створивши певний вакуум. Проте сьогодняшня практика актуалізує необхідність відновлення перевірених історією форм і методів освіти дорослих, виваженої переоцінки їх сутності безвідносно до ідеологічної спрямованості з метою врахування історичних уроків для розвитку сучасної освіти дорослих в Україні.

Література

1. Березівська Л. Радянська реформа про зміцнення зв'язку школи з життям (1956–1964) / Л. Березівська // Шлях освіти. – 2007. – № 4. – С. 42-47.
2. Вечерняя школа: Методическое руководство для работников вечерней (сменной) школы / Под ред. проф. А.В. Даринского. – М.: Просвещение, 1978. – 232 с.
3. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР. – К.: Рад. шк., 1959. – 26 с.
4. «Знання»: традиції і сучасність (1948–2004) / Редкол.: В.Г. Кремень та ін. – Вид. 2-е. – К.: Український Центр духовної культури, 2004. – 288 с.
5. Народное хозяйство СССР. 1922-1972 гг. Статистический ежегодник. – М.: Статистика, 1972. – 430 с.
6. Об организации трехлетних школ мастеров. Постановление Совета Министров СССР. 9 ноября 1962 г. // Вечерняя школа. – 1973. – Ноябрь. – С. 34-35.
7. Положення про вечірню (змінну) середню загальноосвітню школу робітничої і сільської молоді та заочну середню загальноосвітню школу : Постанова Ради Міністрів УРСР від 16.07.1960 р. № 1337 // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К. : Рад. школа, 1960. – № 17-18. – С. 3-15.
8. Шинкаренко Л.І. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні (1991-2007 рр.): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Шинкаренко Лілія Іванівна. – К., 2010. – 234 с.

Tymchuk Liudmyla – *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General and Social Pedagogy of the Y. Fedkovych Chernivtsi National University*
E-mail: l.tymchuk@chnu.edu.ua

ADULT EDUCATION SYSTEM IN THE 50-80-S OF THE TWENTIETH CENTURY

Summary. *In the article there were described the adult education system in the stitutions that were in Ukraine in 50-80s of the XX century. The main author's*

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

attention is paid to the analysis of the organizational and pedagogical principles of establishments of evening education schools, which ensured obtaining formal education at different levels; also it was made the overview of informal adult education in the stitutions of cultural, educational, economic, and political party directions.

Key words: *history of adult education, system of adult education, evening education system, cultural and educational activities, system of party education.*

Bibliography

1. Berezivska L. Soviet reform to strengthen communication with school life (1956–1964) / Berezivska L. // Shlyakh osvity. – 2007. – № 4. – S. 42-47. (in Ukrainian).
2. Evening School: a guide for workers evening (shift) schools / Pod red. prof. A.V. Darinskogo. – M.: Prosveshcheniye, 1978. – 232 s. (in Russian).
3. Law of strengthening ties with the life of the school and the further development of public education in Ukrainian SSR. – K.: Rad. shk., 1959. – 26 s. (in Ukrainian).
4. «Knowledge»: tradition and modernity (1948–2004) / Redkol.: V.G. Kremen (golova) ta in. – Vyd. 2. – K.: Ukrayinskyy Tsentri dukhovnoyi kultury, 2004. – 288 s. (in Ukrainian).
5. The national economy of the USSR. 1922-1972. Statistical Year book. – M.: Statistika, 1972. – 430 s. (in Russian).
6. The organization of a three-year school masters. Resolution of the Council of Ministers. November 9, 1962 // Vechernyaya shkola. – 1973. – Noyabr. – S. 34-35. (in Russian).
7. The provisions of evening (shift) secondary school workers and rural youth and correspondence secondary school: the Council of Ministers of USSR from 16.07.1960. № 1337 // Zbirnyk nakaziv ta instrukcij Ministerstva osvity Ukrayinskoyi RSR. – K. : Rad. shkola, 1960. – № 17-18. – S. 3-15. (in Ukrainian).
8. Shynkarenko L.I. Trends of the development of education for adults in Ukraine (1991-2007 rr.): dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Shynkarenko Liliya Ivanivna. – K., 2010. – 234 s. (in Ukrainian).

УДК 378.14; 374.7

Товканець Ганна Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки й методики дошкільної та початкової освіти Мукачівського державного університету
E-mail: tovkanec@rambler.ru

УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ВІКУ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

У статті проаналізовано функції і завдання освіти дорослих в європейських країнах, розглянуто форми організації освіти осіб старшого віку, зосереджено увагу на діяльності «Університетів третього віку» в Чехії в контексті освіти дорослих. Визначено мету та завдання громадських об'єднань, які займаються проблемами «Університетів третього віку».

Ключові слова: *освіта дорослих, університет третього віку, функції освіти дорослих, форми організації навчання, Чехія.*